

Kristóf Ibolya

Levéltári ismeretek megjelenése könyvtárhasználati képzések során

A felsőoktatásban megvalósuló könyvtárhasználat-kurzusok a könyvtári katalógusok használata, a könyvtári információkeresés elsajátítása mellett alapvető kutatómódszertani ismereteket is igyekeznek átadni. Intézményünk több közgyűjteménytípust magában foglal, így a könyvtárhasználati képzések során a levéltári ismeretek átadása is szerepel. Az alábbi írás röviden bemutatja a könyvtárunkban megvalósuló könyvtárhasználati kurzusok általános tematikáját, ezen belül a levéltári órák témaköreit és feladatait.

Bevezetés

Gödöllőn, a Szent István Egyetem Kosáry Domokos Könyvtár és Levéltárban abban a szerencsés helyzetben vagyunk, hogy a könyvtárhasználati órák egy része, teljes féléves, heti kontaktórák keretében zajlik, ezáltal nem csak félévente egy alkalommal tudjuk a legszükségesebb ismereteket átadni a hallgatóknak. Szabadon választhatjuk meg a tematikát, az alapvető könyvtárhasználati ismeretektől az intézmény sajátosságait bemutató órákon át az információs írástudásig. Hasonlóan szabadon dönthetünk a képzési formákat illetően is, így igyekszünk kiaknázni az intézményünk által üzemeltetett elektronikus oktatási keretrendszer, a Moodle nyújtotta lehetőségeket, valamint a személyes találkozás előnyeit.

A levéltári ismeretek oktatásának indokoltsága

A könyvtárhasználati képzések során az információkeresés alapjait, a legfontosabb kutatómódszertani ismereteket igyekszünk átadni. A tudományos kutatás során bármely típusú közgyűjteményből, bármely típusú dokumentum használható. Ez indokolja, hogy – bár a képzés során a hangsúly a könyvtárakon van – megjelennek benne további közgyűjtemények, így a levéltár is. Mivel intézményünk integrált közgyűjteményi szolgáltatóhely, ezért az oktatás során a könyvtár mellett a levéltári kutatás szerepel kiemelten, annak alapjait sajátítják el a hallgatók. Az elsődleges források megkeresése és felhasználása, a források összehasonlítása, a forráskritika alkalmazása, a kutatásnak megfelelő közgyűjtemény – ezen belül könyvtár- vagy levéltártípus – kiválasztása mind fontosak és meghatározók egy tudomá-

nyos kutatás során. Azonban mindezen ismeretek nemcsak a tudományos, hanem a hétköznapi életben is felhasználhatók.

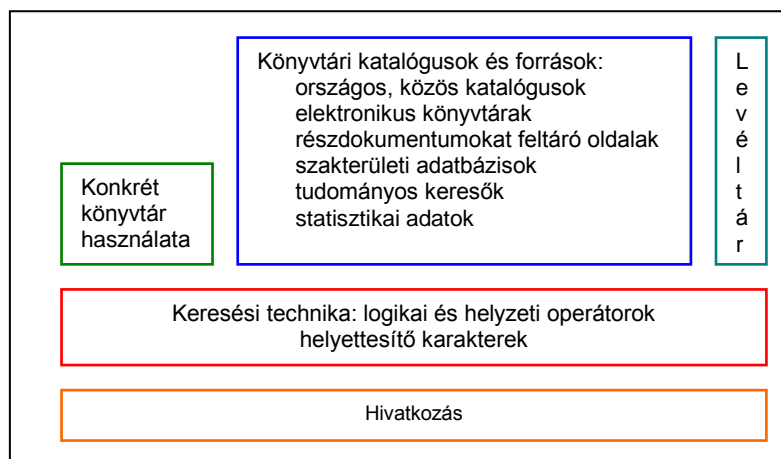
A könyvtári képzésekben előforduló témakörök felépítését az 1. ábra szemlélteti. Az ábra alsó részén azok a témakörök szerepelnek, amelyek a képzés helyétől és idejétől függetlenül minden képzési alkalmon megjelennek. (Kivéve a könyvtár fizikai tereit és alapvető szolgáltatásait bemutató könyvtári sétát.) A felső részen látható tematikai egységek a képzés helyszínétől és a rendelkezésre álló időkerettől függően kerülnek elő a képzési alkalmak során. Például a konkrét könyvtárhasználatára vonatkozó információk, annak terei és elektronikus katalógusában történő keresés csak akkor jelenik meg, ha a képzés helyszíne megegyezik a könyvtár működési helyével. Az ábra nem szemlélteti az egyes témakörök részletességét és a képzés során megjelenő hangsúlyát sem, amelyek függenek a rendelkezésre álló időkerettől is.

A levéltáraknak a könyvtári képzési tematikába történő beemelését indokolja az a felfogás is, amelyet Nagy Attila többkönyvű oktatásnak nevezett. Alkalmazható, sőt alapfeltétele a tudományos kutatásnak ez a könyvtár-pedagógiában megjelenő szemlélet, amelynek lényege, hogy az oktatás-nevelés igényli több forrás alkalmazását.¹

A felsőoktatási könyvtárak képzési tevékenysége nagy hagyományokkal rendelkezik, míg a levéltárak esetében ez újabb területnek számít. A 2009-ben elfogadott szolgáltató levéltár-stratégia koncepciója azonban a levéltárak nyitását hozta el. A koncepció 2.6 pontja a levéltári feladatok szolgáltató jellegének fejlesztését tartalmazza, a kutató- és

ügyfélszolgálat mellett az információközvetítést. Az információközvetítés „keretében a levéltárak oktatási, nonformális képzési, valamint PR és marketing tevékenységét szükséges fejleszteni”² [kiemelés a stratégiában]. Az oktatási tevékenység célcsoportjai között szerepelnek felsőoktatási intézmények hallgatói, míg a megvalósítás módjaként a levéltári pedagógiát, a hagyományos információ-

közvetítést és a multimédiás eszközök alkalmazását tüntették fel. A stratégia mentén a levéltárak kiemelten bekapcsolódnak az oktatásba, az egyes levéltárak oktatási anyagokat, képzési programokat, oktatócsomagokat készítenek pedagógusok számára. A 2. ábra a stratégiában szereplő táblázat, azon kiemelve az oktatáshoz kapcsolódó elemeket.

1. ábra A könyvtári képzések során előforduló témakörök egymásra épülése (Forrás: saját szerkesztés)

„A szolgáltató levéltár” stratégiai koncepciója

2.6. A levéltári feladatok szolgáltató jellegének fejlesztése

- Kutatószolgálat
- Ügyfélszolgálat
- **Információközvetítés**

Információközvetítés		
Az iratokban felhalmozott ismeret- és tudásanyag bemutatása és közvetítése, amely révén növelhető a levéltárak ismeretsége és társadalmi presztízse		
Oktatáshoz kapcsolódó tevékenység	Nonformális képzéshez kapcsolódó tevékenység	PR- és marketing tevékenység
Társadalmi célcsoportok: <ul style="list-style-type: none"> – felsőoktatási intézmények hallgatói; – középiskolai és általános iskolai tanulók; – tanárok 	Társadalmi célcsoportok: <ul style="list-style-type: none"> – közművelődési intézmények, civil szervezetek, egyesületek, társulatok, klubok, érdeklődők, az élethosszig tartó tanulás (LLL) programjában résztvevők. 	Célja: <ul style="list-style-type: none"> – a történelmi múlt kommunikálása minden társadalmi célcsoport számára.
A megvalósítás módja:		
A levéltári pedagógia, a hagyományos információközvetítés és multimédiás eszközök alkalmazásával		
Történelem órák, előadások, szemináriumok, helytörténeti vetélkedők és más tudásalapú foglalkozások tartása, krónikairás, helytörténetírás, oktatási szemléltető segédletek készítése.	Felhasználóbarát WEB-portálok kifejlesztése, felhasználói aktivitáson alapuló online kutatási lehetőségek, elektronikus helpdesk biztosítása a levéltár részéről megteremtése (ld. a MOL programját) stb.	Közvetlen és folyamatos kapcsolattartás a médiával, a médiában való közvetlen megjelenés lehetőségének kimunkálása. A levéltári menedzsment meghonosítása és kiegészítése PR marketing szakemberekkel.

2. ábra Az oktatási tevékenység megjelenése „A szolgáltató levéltár” stratégia koncepciója című dokumentumban

(Forrás: „A szolgáltató levéltár” stratégia koncepciója. p. 9.

http://www.nefmi.gov.hu/letolt/kultura/kozgyujt/szolgalt_leveltar_strat_konc_090616.pdf Utolsó elérés: 2013. szept. 14.)

Intézményünkben, a Szent István Egyetem Kosáry Domokos Könyvtár és Levéltárban a könyvtárhoz kapcsolódóan többféle oktatási alkalom és forma fordul elő. Az oktatási alkalmakra a sokféleség jellemző, mind a helyszín, a rendelkezésre álló időkeret, a hallgatói létszám és a képzési szint tekintetében. Az egyes szakok tantervébe illesztett kurzusok mellett egyedi, oktatói kérésre tartott képzések is előfordulnak, valamint rendezvényeinken is bővíthetjük könyvtári ismereteiket a résztvevők.

Jelen írásban részletesen a jellemzően BA szakon előforduló, a szak tanrendjébe illesztett, heti kontaktórával rendelkező teljes féléven keresztül zajló könyvtárhasználati kurzus tematikájából egy speciális órát szeretnék bemutatni: a levéltári órákat, amelyeket *Kissné Bognár Krisztina* levéltárvezető állított össze.

A levéltári órák témakörei

Mivel a levéltári órák a könyvtárhasználat tematikájába illeszkednek, építenek a hallgatók ott szerzett ismereteire, és kiegészítik azokat. A hallgatók a könyvtár használatához, az információkereséshez, a könyvtári információkereséshez szükséges ismereteik birtokában jutnak el a levéltári órához. Ezeket az ismereteiket felhasználják és szembeállíthatják a levéltári információkeresés, az elektronikus repertóriumokban való keresés során. Az eredeti források megkeresése, a megbízható információ kiválasztása, a forráskritika szintén hangsúlyosak mindkét közgyűjtemény forrásainak használata közben.

Feladatunkat nehezíti, hogy a hallgatók előzetes ismeretei a levéltárakról minimálisak, mindössze néhányan jártak már levéltárban, nem ismerik azok gyűjtőkörét, dokumentumtípusait és szolgáltatásait sem. A levéltári órák tematikája épp ezért a levéltár könyvtárral és múzeummal szemben történő meghatározásával kezdődik. A levéltár definiálása után az irat fogalma és útja, a levéltárak típusai és feladatai, majd rövid történeti áttekintést követően az egyetemi levéltárak speciális jellemzői, végül a levéltári térben tett látogatás zárja az órát.

A rendelkezésünkre álló időben keverjük a különböző módszereket, az előadás mellett szemléltető eszközök (fényképek, repertórium, érdekesebb iratok) kerülnek elő. Az alkalmakon az alábbi kompetenciák fejlesztését tűztük ki célul: közgyűjtemények fogalmának ismerete, szellemi munka techni-

kája, forráskritika, dokumentumismeret, szaknyelv ismerete, papíralapú források használata, kritikus gondolkodás.

A levéltári órák első részében a levéltárak meghatározása, a többi közgyűjteménnyel összehasonlított definiálása történik. A hallgatók által ismertebb múzeummal és könyvtárral szemben történő meghatározás segíthet elhelyezni és körülhatárolni a levéltárakat, azáltal, hogy tudunk kapcsolódni előzetes ismereteikhez. A levéltár fogalmának meghatározása után további, a levéltárakhoz kapcsolódó alapfogalmak kerülnek szóba. Az irat, iratfolyóméter, fond és állag kifejezések elengedhetetlenek egy levéltárban végzett kutatás során. A levéltárak típusai, a köz- és magánlevéltár, ezen belül az általános, az állami szaklevéltárak, a települési és köztisztviselői levéltárak sajátosságai által a levéltárban gyűjtött irattípusok, a levéltárakban kutatható és fellelhető adatok és információk is meghatározásra kerülnek. A levéltárak feladatait bemutató órarészben kiemelten szerepelnek a levéltári kutatás során használható gyakorlati ismeretek. A levéltárak ügyfélszolgálati feladatai, a gyűjteményeket röviden ismertető repertóriumok, fond- és állagjegyzékek, ezek jellemzői, a bennük való keresés mind elengedhetetlen információ egy későbbi kutatás megkezdéséhez. Míg a könyvtárhasználat során a hivatkozás, az idézés témakör esetében a szerzői jog, addig a levéltári kutatásoknál alapvetően meghatározók a személyiségi jogok. Ehhez kapcsolódóan a hallgatókat megismertetjük a kutatás törvényi feltételeivel is.

A levéltárak rövid történeti áttekintése során a magyar levéltártörténet kiemelkedő pontjait és eseményeit villantjuk fel, kiegészítve érdekességekkel, művelődéstörténeti ismeretekkel. A rövid magyar levéltártörténet kapcsán az egyetemi levéltárak kerülnek szóba részletesebben. A levéltár-alapítások és alapítási kísérletek, az egyetemi levéltárak speciális gyűjtőkörének, a forrás- és irattípusok áttekintése mellett a konkrét, intézményi levéltárak szerepelnek. Az intézmény, a Szent István Egyetem levéltárai kapcsán az egyetem története, jogelőd-intézményei, azaz az intézményi levéltárban kutatható és hozzáférhető anyag részletesebben is említésre kerül.

Az órát érdekesebb dokumentumok bemutatása és levéltári séta zárja. A bemutató során a hallgatók célzottan szembesülnek a levéltárak könyvtáraktól eltérő dokumentumtípusaival és raktározási rendjével.

A szűk időbeli keret nem teszi lehetővé a részletesebb ismeretek átadását, így az órákon csak a legfontosabb, leglényegesebb ismeretek hangzanak el. Az alkalmak során igyekszünk kiemelni a praktikumot, a gyakorlati használatot, valamint a témakör érdekesebb, figyelemfelkeltőbb elemeit, amelyek jobban rögzülnek. A részletes tananyag, kiegészítő és ajánlott irodalom az elektronikus oktatási keretrendszerben, a Moodle-ban található, amelynek felépítését a 3. ábra mutatja be.

A levéltári ismeretekhez kapcsolódó feladatok

Az órán a hallgatók feladatokat nem kapnak, de a kontaktórán kívüli időben több típusú, a levéltárhoz kapcsolódó gyakorlatot végeznek el. Ezek a feladatok a kurzus félévi értékelésében is megjelennek, ott a könyvtárhasználati témakörökkel azonos súllyal szerepelnek.

A feladatok típusai az alábbiak:

- önellenőrző kérdések
- egyéni munka – információkeresés levéltári honlapokon
- tesztkérdések
 - a levéltár témakörével kapcsolatos elméleti kérdések
 - a levéltár használatához kötődő gyakorlati kérdések.

A kurzusok levéltári egységéről konkrét visszajelzést nem kérünk és még nem is kaptunk, így mindössze az órák során elhangzott kérdések és a félév végi asszociációkban megjelenő levéltárra utaló kifejezések tekinthetők annak.

A levéltári ismeretek megjelenése az órákon kívül

A levéltári ismeretek átadása nem csak a hagyományos órai keretek között, órarendbe illesztett könyvtárhasználati alkalmakon történik. A levéltárra vonatkozó információk tanórán kívül megjelennek a könyvtári sétákon, például az elsős hallgatóknak tartott Gólyasétán, a Kutatók Éjszakája és Múzeumok Éjszakája, valamint a Nyitott Levéltárak rendezvényein.

Több program visszatérő eleme a könyvtári terek és szolgáltatások bemutatása. Bár ekkor a bemutató helyszíne nem levéltári tér, hanem a könyvtár olvasóterme, az egyik itt elhelyezett tárlóban folyamatosan a levéltárhoz kapcsolódó kiállítás látható, így a séta során röviden a levéltár és gyűjtőköre, szolgáltatásai is említésre kerülnek. Emellett a Nyitott Levéltárak rendezvényei során kiemelten a levéltár és szolgáltatásai a téma, így ekkor is alkalmunk adódik levéltári ismeretek, az önálló kutatás, a szellemi munka technikájához szükséges tudás átadására.

Levéltár

A levéltári óra célja

A levéltári órán elérendő kompetenciák

Tananyag:

- Levéltári ismeretek - órai vetítés
- SZIE KDKL levéltár
- Magyar Országos Levéltár (MOL)
- Budapest Főváros Levéltára
- Pest Megyei Levéltár
- BME OMIKK levéltár
- Nyugat-Magyarországi Egyetem Központi Levéltára
- Ajánlott irodalom a témában
- Források a témával kapcsolatban

Feladatok:

- A levéltár óra ellenőrző kérdései
- Kérdések a levéltárakkal kapcsolatban
- Levéltári teszt

3. ábra A levéltár témakörének megjelenése az elektronikus keretrendszerben

Összegzés

Intézményünk integrált közgyűteményi szolgáltatóhelyként nemcsak könyvtárat, hanem levéltárat is magában foglal, így a képzési alkalmak során mindkét közgyűteményhez kapcsolódó ismereteket igyekszünk átadni. Az órarendbe illesztett könyvtárhasználati órák során, valamint a könyvtár egyéb rendezvényein mind a könyvtári, mind a levéltári ismeretek megjelennek.

Reméljük, hogy a képzések hatására a hallgatók bátrabban mernek a hagyományosabbnak tekintett könyvtári források mellett levéltári iratokat is használni, kritikus szemlélettel megvizsgálni és összehasonlítani a rendelkezésükre álló információkat.

Irodalom

- ¹ NAGY Attila, idézi Dömsödy Andrea: Könyvtárpedagógia. Budapest, Flaccus, 2001.
- ² „A szolgáltató levéltár” stratégia koncepciója. http://www.nefmi.gov.hu/letolt/kultura/kozgyujt/szolgalt_leveltart_strat_konc_090616.pdf Utolsó elérés: 2014. jan. 7.

Beérkezett: 2013. IX. 30-án.

Kristóf Ibolya

a Szent István Egyetem Kosáry Domokos Könyvtár és Levéltár könyvtárosa.

E-mail: kristof.ibolya@lib.szie.hu

Egyre több e-könyvet kölcsönöznek Bécsben

Több mint ötszázezer e-könyvet kölcsönöztek ki a *Bécsi Könyvtáraktól* a szolgáltatás bevezetése óta. Míg 2010-ben az életmódkönyvek taroltak, addig 2013-ban már a regényekre kattintottak a legtöbben.

Dan Brown „*Inferno*”-ját, a bécsi születésű író, *Daniel Glattauer* „*Örökké a tiéd*” és a dán krimiszerző, *Jussi Adler-Olsen* „*A Washington-Dekrétum*” című regényét töltötték le a legtöbben a Bécsi Könyvtárak (Wiener Büchereien) elektronikus kínálatából 2013-ban. A legnagyobb forgalmat karácsonykor és az azt követő napokban bonyolította le az elektronikus könyvtár – naponta több mint ezer könyvet kölcsönöztek ki.

A Wiener Büchereien állományában jelenleg harmincezer e-könyv, hangoskönyv és digitális újság található, de havonta mintegy hatszáz új olvasmánnyal bővül a szortiment. Egy alkalmazásnak köszönhetően a hangoskönyveket már iPhone-on és iPad-en is meg lehet hallgatni, és hamarosan elkészül az Androidos verzió is.

Az elektronikus könyvtárat érvényes könyvtárjeggyel lehet igénybe venni, előnye, hogy soha nem kell késedelmi díjat fizetni. A kölcsönzési idő lejártá után ugyanis egyszerűen nem lehet megnyitni az e-könyvet.

A digitális könyvtárból eddig ötszázezer olvasnivalót – főleg regényt – kölcsönöztek ki, szemben a 2010-es év slágerével, a „*Tartsuk kézben könnyedén a konyhát, a pincét és a ruhásszekrényt*” című művel.

Forrás: Compress – Bécs Város Képviselői Irodája.

PRAE.HU

Facebook: <https://www.facebook.com/CompressBudapest>

(F. I.)